

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD**

Institut mezinárodních studií, Katedra amerických studií

**Bakalářská práce**

**2015**

**Michal Pečeňa**

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD**

Institut mezinárodních studií, Katedra amerických studií

**Michal Pečeňa**

**Trojúhelníková diplomacie - vzájemný vliv  
americko-čínských  
a americko-sovětských vztahů za Nixonovy  
administrativy**

*Bakalářská práce*

Praha 2015

Autor práce: **Michal Pečeň**

Vedoucí práce: **Mgr. Jana Sehnálková**

Rok obhajoby: 2015

## Bibliografický záznam

PEČEŇA, Michal. *Trojúhelníková diplomacie - vzájemný vliv americko-čínských a americko-sovětských vztahů za Nixonovy a Fordovy administrativy*. Praha, 2014. XX s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra amerických studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jana Sehnálková

## Abstrakt

Tato práce se zabývá problematikou trojúhelníkové diplomacie, tj. Nixonovy a Kissingerovy zahraničněpolitické strategie, která cílevědomě pracuje s propojeností čínsko-amerického sblížení s politikou uvolňování napětí se Sovětským svazem. Rozhodli jsme se sesbírat informace z různých zdrojů a spojit je do soudržné podoby. Analyzujeme mezinárodní kontext, který předcházel vzniku trojúhelníkové diplomacie a do něhož byla zasazena, dále vysvětlujeme vztahy mezi klíčovými hráči – USA, SSSR a komunistickou Čínou. Práce rovněž věnuje pozornost tvůrcům konceptu – Henrymu Kissingerovi a Richardu Nixonovi – a jejich vzájemnému vztahu. Rozebíráme všechny klíčové aspekty trojúhelníkové diplomacie, tj. principy, na nichž je postavena, její mechanismus a její cíle. Vysvětlujeme také, jakým způsobem navazuje na strategie předchozí a v čem se od nich naopak liší. Práce též obsahuje širokou škálu příkladů – a používá mnoha přímých citací – na nichž se mechanismus trojúhelníkové diplomacie má možnost vyjevit. Došli jsme k závěru, že tento princip skutečně fungoval, tj. že sblížení s Čínou skutečně ovlivnilo americké vztahy se Sovětským svazem a naopak.

## Abstract

This paper examines the concept of triangular diplomacy, i.e. Nixon's and Kissinger's strategy, which deliberately works with the interconnectedness of Sino-American rapprochement and détente with the Soviet Union. We decided to collect information on the topic from many different sources and synthesise it into a clear and coherent picture. We analyse the international context which preceded triangular diplomacy, explaining

the key aspects of the relationship between the players at hand – the USA, the USSR and communist China. The paper also pays attention to the creators of the concept – Henry Kissinger and Richard Nixon – and their relationship with one another. We analyse all the key aspects of triangular diplomacy, the principles it is founded on, its mechanism and its aims. We also explain ways in which it is in line with the previously adopted foreign policy strategies and, more importantly, we describe the ways in which it deviates from the former strategies. Finally, the paper provides a wide range of examples – backed by many citations and direct quotes – which illustrate the way in which the mechanism of the “triangle” played itself out. Through this process, we came to a conclusion that the basic principles of triangular diplomacy do work, i.e. that the rapprochement with China did alter the Soviet relationship with America and vice versa.

## **Klíčová slova**

trojúhelníková diplomacie

sbližování s Čínou

détente

Kissinger

Nixon

## **Keywords**

triangular diplomacy

rapprochement with China

détente

Kissinger

Nixon

**Rozsah práce: 55 490 znaků**

## **Prohlášení**

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 5.1. 2014

Michal Pečeňa

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| <b>Jméno:</b> Michal Pečeňa                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| <b>E-mail:</b> pecena@seznam.cz                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| <b>Semestr:</b> zimní                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <b>Akademický rok:</b> 2009/2010                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <b>Název práce:</b> Trojúhelníková diplomacie - vzájemný vliv americko-čínských a americko-sovětských vztahů za Nixonovy administrativy.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>Předpokládaný termín dokončení LS 2014/2015</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <b>Vedoucí bakalářského semináře:</b> Oldřich Tůma                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <b>Vedoucí práce (není povinné):</b> Jana Sehnálková                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):</b> Během svého studia jsem se setkal s pojmem détente i s tématem sino-amerického zblížování za Nixonovy administrativy. O prvním tématu jsem vždy četl jako o specifické kapitole v dějinách studené války, druhé bylo většinou prezentováno jako jistý počátek novodobých vztahů mezi USA a Čínskou lidovou republikou. Při četbě prací Henryho Kissingera jsem se seznámil s termínem trojúhelníková diplomacie, který obě výše popsaná témata propojuje. Právě tuto spojitost bych chtěl zkoumat hlouběji.                                                                                                                                                                                          |
| <b>Předpokládaný cíl (5 řádek):</b> Předpokládám, že dynamika americko-čínských a dynamika americko-sovětských vztahů za Nixonovy administrativy byly navzájem provázány. Chci ukázat, že americké sblížení s komunistickou Čínou vytvořilo tlak na Sovětský svaz a přispělo tak k uvolnění napětí mezi USA a SSSR. Zároveň hodlám ukázat, že politika Spojených států vůči Sovětskému svazu měla vliv na vývoj čínsko-amerických vztahů.                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| <b>Základní charakteristika tématu (10 řádek):</b> Práce bude zkoumat počínání Nixonovy administrativy ve vztahu ke komunistické Číně a k SSSR. Přesněji půjde o rozbor toho, jak se tyto dvě politiky (vůči Čínské lidové republice a Sovětskému svazu) navzájem ovlivňovaly, jakým způsobem byly propojeny. Mou výchozí myšlenkou je, že navázání vztahů mezi USA a Čínou (tj. vytvoření "trojúhelníku") změnilo vztahy mezi USA a SSSR. Náplní práce bude analyzovat trojúhelníkovou diplomacii a zjistit, zda je výchozí myšlenka platná. K tomu poslouží důkladné studium vzpomínek tvůrců trojúhelníkové diplomacie, především Henryho Kissingera a Richarda Nixona, dále pak kritických autorů, kteří se zabývali i čínským a ruským pohledem. |
| <b>Předpokládaná struktura práce (10 řádek):</b><br><br><b>Úvod</b><br><br><ol style="list-style-type: none"> <li>1. Záměry a obavy –tato část se zaměří na mezinárodněpolitický kontext před zavedením trojúhelníkové diplomacie</li> <li>2. Kissinger a Nixon – tato část bude zevrubně zkoumat oba tvůrce trojúhelníkové diplomacie, jakož i vztah mezi nimi</li> </ol>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |

**Institut mezinárodních studií**  
**Projekt bakalářské práce**

3. Principy trojúhelníkové diplomacie – tato část se bude zabývat principy, z nichž tento strategický koncept vychází; podrobně popíše, jak funguje; vysvětlí, v čem se shoduje a v čem rozchází s předchozími americkými strategiemi
4. „Trojúhelník“ v praxi – tato část obsahuje praktické příklady, na nichž lze fungování trojúhelníkové diplomacie pozorovat

**Závěr**

**Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):**

DALLEK, Robert. Nixon and Kissinger: partners in power. 1st ed. New York : HarperCollins, 2007. 740 s., ISBN 978-0-06-072230-2.

KIRBY, William C., ed., ROSS, Robert S., ed. a LI, Gong, ed. Normalization of U.S.-China relations: an international history. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 2005. xix, 376 s. Harvard East Asian Monographs; v. 254. ISBN 0-674-02594-6.

HANHIMAKI, Jussi M. Flawed Architect : Henry Kissinger and American Foreign Policy. Cary, NC, USA : Oxford University Press, 2004. 593 s., eISBN 9780195346749.

KISSINGER, Henry A. Roky v Bílém domě. Praha : BB/art, 2006. 1405 s., ISBN 80-7341-703-0.

ISAACSON, Walter. Kissinger : A Biography. Londýn : Faber and Faber, 1992. 893 s., ISBN 0-571-16977-5.

LOGEVALL, Fredrik, ed. a PRESTON, Andrew, ed. Nixon in the world: American foreign relations, 1969-1977. Oxford: Oxford University Press, 2008., 348 s., ISBN 978-0-19-531536-3.

KISSINGER, Henry A. Umění diplomacie. Praha : PROSTOR, 1999. 946 s., ISBN 80-7260-025-7.

NIXON, Richard. Asia After Viet Nam. Foreign Affairs, 1967, ročník 46, č. 1, s. 111–125. Dostupné z [www: < http://www.foreignaffairs.com/articles/23927/richard-m-nixon/asia-after-viet-nam>](http://www.foreignaffairs.com/articles/23927/richard-m-nixon/asia-after-viet-nam) (staženo 14.5. 2014).

Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China. Dostupné z [www: < http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=3754 >](http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=3754) (staženo 15.5. 2014).

KISSINGER, Henry A. Bouřlivé roky. Praha : BB/art, 2004. 1167 s., ISBN 80-7341-206-3.

NIXON, Richard: The Memoirs of Richard Nixon: Volume 1. Warner Books, New York, 1979

**Podpis studenta a datum**

|                                      |              |               |
|--------------------------------------|--------------|---------------|
| <b>Schváleno</b>                     | <b>Datum</b> | <b>Podpis</b> |
| <b>Vedoucí bakalářského semináře</b> |              |               |
| <b>Garant oboru</b>                  |              |               |

## Obsah

|                                                     |           |
|-----------------------------------------------------|-----------|
| <b>ÚVOD.....</b>                                    | <b>2</b>  |
| 1. ZÁMĚRY A OBAVY.....                              | 4         |
| 1.1 <i>Washington a Peking před rokem 1969</i>      | 5         |
| 1.2 <i>Washington a Moskva před rokem 1969.....</i> | 6         |
| 1.3 <i>Peking a Moskva před rokem 1969</i>          | 6         |
| 1.3.1 <i>Ideologie</i>                              | 6         |
| 1.3.2 <i>Geopolitika</i>                            | 7         |
| 2. KISSINGER A NIXON                                | 9         |
| 2.1 <i>Henry Kissinger</i>                          | 9         |
| 2.2 <i>Richard Nixon</i>                            | 10        |
| 2.2.1 <i>Postoj k Číně</i>                          | 11        |
| 2.3 <i>Spolupráce</i>                               | 13        |
| 2.3.1 <i>Osobní rovina</i>                          | 13        |
| 2.3.2 <i>Názorová rovina</i>                        | 15        |
| 3. PRINCIPY TROJÚHELNÍKOVÉ DIPLOMACIE               | 17        |
| 3.1 <i>Konec „domina“</i>                           | 18        |
| 3.2 <i>Mechanismus</i>                              | 20        |
| 3.3 <i>Politika vázanosti</i>                       | 20        |
| 3.4 <i>Jiná forma zadržování</i>                    | 22        |
| 4. TROJÚHELNÍK V PRAXI                              | 24        |
| 4.1 <i>Konstrukce trojúhelníku</i>                  | 24        |
| 4.2 <i>Reakce SSSR</i>                              | 25        |
| 4.3 <i>Nixon v Číně</i>                             | 26        |
| 4.4 <i>Nixon v Moskvě</i>                           | 28        |
| 4.5 <i>Snahy o narušení</i>                         | 28        |
| <b>ZÁVĚR</b>                                        | <b>30</b> |
| <b>SUMMARY</b>                                      | <b>31</b> |
| <b>POUŽITÁ LITERATURA</b>                           | <b>32</b> |

## Úvod

Téměř každý, kdo se alespoň okrajově zajímá o mezinárodní vztahy a jejich nedávné dějiny, se již někdy setkal s pojmem „détente“. O Nixonově cestě do Číny pak slyšeli i mnozí z těch, které mezinárodní dění nechává chladnými (například všichni milovníci opery). Pojem „trojúhelníková diplomacie“ se pak většinou objevuje jako označení vzájemných vztahů Washingtonu, Moskvy a Pekingů v době amerického sbližování s Čínou, tedy na začátku sedmdesátých let dvacátého století. Tak ho bude chápat i tato práce.

Pro pořádek je však potřeba uvést, že v literatuře není termín používán výhradně takto. Čtenář se s ním mohl setkat i v rozborech pozdějších fází vztahu daných tří zemí; někteří autoři se zase zabývají jinými trojúhelníky, tj. zkoumají vzájemné vztahy jiných tří států. Hned druhý odkaz při zadání „triangular diplomacy“ do Google scholar se např. věnuje vztahům Austrálie, Japonska a Velké Británie za 1. světové války. Naším cílem ale rozhodně není objevit zákonitosti „trojúhelníkových vztahů“ obecně – zajímá nás specificky situace USA, SSSR a ČLR v letech 1969 – 1972, byť v rámci vysvětlování se někdy dotkneme let předcházejících či následujících.

V práci chceme osvětlit vznik a fungování trojúhelníkové diplomacie (v námi vymezeném smyslu). Popíšeme geopolitické okolnosti, v nichž vznikla (zejména se zaměříme na roli čínsko-sovětského napětí) a způsob myšlení Richarda Nixona a Henryho Kissingera, jejích hlavních tvůrců. Vysvětlíme hlavní principy trojúhelníkové diplomacie a zasadíme ji do kontextu americké zahraniční politiky. Na závěr ukážeme příklady jednání sovětských a čínských představitelů, v nichž se existence trojúhelníkového mechanismu vyjevuje.

Čerpat budeme z různých typů zdrojů. Prvním jsou oficiální dokumenty – Šanghajské komuniké, memoranda z americko-čínských jednání a prezidentských zpráv o zahraniční politice, jež ve své knize *Umění diplomacie* Kissinger často cituje.

Pro vhled do myšlení tvůrců trojúhelníkové diplomacie nám poslouží zejména Kissingerovy memoáry a Nixonův slavný esej *Asia After Viet Nam*. Pro kritický pohled na spolupráci obou mužů jsme použili knihu Robert Dalleka se v knize *Nixon and Kissinger: partners in power*.

Zdrojem informací o mezinárodněpolitickém kontextu, v němž trojúhelníková diplomacie vznikla a působila, nám byly především (nikoliv však výhradně) eseje shromážděné ve dvou sbornících. Prvním je *Nixon in the world: American foreign*

*relations, 1969-1977* od Frederika Logevalla a Andrew Prestona. Druhým a nejdůležitějším je *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, jehož editory jsou William C. Kirby, Robert S. Ross a Gong Li. Nejdůležitější je kvůli tomu, že jde o výsledek spolupráce mezinárodního týmu akademiků (v rámci přípravy sborníku se konala konference, na níž autoři své eseje navzájem konzultovali a hodnotili, a na základě nových postřehů je následně upravili), jehož součástí byli i badatelé čínští a jeden badatel ruský. Klíčové pro nás byly dva příspěvky: Wang Zhongchun (anglická transkripce) provedl důkladný rozbor vojensko-strategických aspektů čínsko-sovětského napětí a Vitalij Kozyrev popsal sovětskou politiku vůči USA a Číně v letech 1969 – 1979. Oba pracovali mj. s oficiálními archivními materiály svých zemí.

Vzhledem k rozsahu práce se omezíme čistě na zkoumání trojúhelníkového vztahu, což znamená, že mnoho věcí budeme muset pominout. Jakkoliv tedy budeme tvrdit, že čínsko-americké sbližování mělo podstatný vliv na uvolňování napětí mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, nechceme tím popřít, že politika détente má i další roviny, které s Čínou nesouvisí. Mluvíme koneckonců o vztahu dvou globálních supervelmocí, jejichž vzájemné soupeření se dotýkalo skoro všeho, co se v mezinárodní politice odehrálo, a který tudíž musel být utvářen obrovským množstvím různých faktorů.

Stejně tak je potřeba mít na paměti, že ačkoliv ve sblížení Washingtonu a Pekingu hrál vztah obou zemí k Moskvě rozhodující úlohu (jak budeme dokazovat níže), následující čínsko-americká spolupráce má i jiné aspekty – hospodářství, Tchaj-wan, vztah k Japonsku atd.

Je tedy pravděpodobné, že k uvolnění napětí mezi USA a SSSR by došlo i bez ČLR, a že Spojené státy by s Čínou navázaly vztahy i bez Sovětského svazu (byť nejspíš později). To ale neznamená, že trojúhelníková diplomacie neměla na průběh a podobu obou procesů zásadní dopad. Tezí této práce tedy je, že vztahy Washington-Moskva a Washington-Peking neexistovaly paralelně, ale že spolu úzce souvisely a vzájemně se ovlivňovaly.

Budeme to dokazovat především popisem strategických poměrů mezi zkoumanými zeměmi, a dále poukázáním na vyjádření a činy jejich představitelů, v nichž se trojúhelníkový mechanismus ukazuje. Nebudeme tedy příliš zkoumat příklady jednotlivých krizí či vývoj situace v různých oblastech světa, v nichž mohla existence trojúhelníkové diplomacie sehrát roli. Jde totiž o fenomény, které mají svou vlastní dynamiku a jsou výsledkem velkého množství faktorů, a bylo by nesnadné určit, jak moc se do nich existence trojúhelníku promítla. Nejdůležitějším příkladem takového

vynechání je Vietnam. Často se píše o tom, že trojúhelníková diplomacie Spojeným státům příliš nepomohla – navzdory přání Nixona s Kissingerem – vyřešit potíže amerického angažmá ve Vietnamu.<sup>1</sup> To však nemusí znamenat, že námi zkoumaný fenomén neexistuje, tj. že sblížení s Čínou nepomohlo vytvořit tlak na Sovětský svaz (a naopak), ale prostě jen to, že v tomto konkrétním případě se významněji projevíly faktory jiné. Trojúhelníková diplomacie Spojeným státům koneckonců ve Vietnamu přinesla dílčí úspěchy,<sup>2</sup> přestože konečný výsledek byl pro ně nepříznivý.

Poslední věcí, o níž je potřeba se v úvodu zmínit, je úloha domácí politiky tří popisovaných zemí. Budeme se jí věnovat jen okrajově, tj. tam, kde má přímý dopad na průběh trojúhelníkové diplomacie. Rozkrývat pozadí vnitropolitických bojů a zákulisních intrik v Moskvě, Pekingu a Washingtonu je mimo možnosti a zaměření této práce.

## 1. Záměry a obavy

V první části se podíváme na politický kontext, v němž se trojúhelníková diplomacie zrodila a z něhož představy všech tří mocností vycházely. Než se pustíme do rozboru vztahů jednotlivých aktérů, zdůrazníme tři věci, na něž je potřeba pamatovat po celou dobu čtení práce.

První je relativní slabost Číny ve srovnání s oběma supervelmocemi. Čínsko-americké sblížení sice znamenalo důležitý dějinný zlom, někdy se mluví i o přechodu z éry bipolarity do éry tripolarity, ale z hlediska ekonomické výkonnosti, vojenské síly a technologické vyspělosti ČLR za Spojenými státy a Sovětským svazem zaostávala; její lidnatost znamenala velký potenciál, jenž však ještě nebyl využit.<sup>3</sup>

Druhou věcí je fakt, že v námi popisovaném období SSSR dosáhl (či se tomu aspoň velmi přiblížil) strategické parity s USA, čímž se myslí srovnatelná úroveň v oblasti jaderné výzbroje.<sup>4</sup> Uvažovat o Spojených státech jako jediné relevantní jaderné mocnosti by bylo chybné, a trojúhelníková diplomacie by pak čtenáři nejspíš nedávala smysl.

---

<sup>1</sup> Jussi M. Hanhimäki, *Flawed Architect: Henry Kissinger and American Foreign Policy* (Cary, NC, USA: Oxford University Press, 2004), 188-191.

<sup>2</sup> Henry Kissinger, *Bouřlivé roky* (Praha: BB/art, 2004), 223.

<sup>3</sup> Michael Yahuda, *The International Politics of the Asia Pacific: Third and Revised Edition* (New York: Routledge, 2011), 62.

<sup>4</sup> Vitalij Kozyrev, „Soviet Policy Toward the United States and China, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 252.

Třetím prvkem je snížená ochota Spojených států se nadále pouštět do vojenských intervencí v zahraničí, především v důsledku vietnamské války.<sup>5</sup>

### **1.1 Washington a Peking před rokem 1969**

Pro Američany padesátých a šedesátých let byla pevninská Čína zemí v lepším případě záhadnou, v horším přímo zlou. Starobylá čínská kultura jim byla vzdálená a cizí, ale ani o té maoistické toho nevěděli mnoho – a to neplatí jen o průměrných občanech, ale i o politicích a státních úřednících. Od revoluce v roce 1949 od sebe totiž obě země byly do velmi velké míry izolovány. Neudržovaly téměř žádné diplomatické styky, protože Washington za oficiální čínskou vládu považoval tu Čankajškovu na Tchaj-wanu. Role Pekingu v korejské válce k navazování kontaktů samozřejmě také nepřispěla. Výjimkou byla jednání na úrovni velvyslanců.<sup>6</sup> Izolace se odehrávala i na rovině takřikajíc „civilní“. Obchod mezi oběma zeměmi byl velmi limitován, stejně tak turismus, výměny studentů a akademiků atp. Není tedy nikterak překvapivé, že schopnost rozumět přáním a obavám Číny byla u americké společnosti omezená. To málo, co o „rudé Číně“ známo bylo, její pověsti nijak nepomáhalo. Komunistická ideologie, agresivní rétorika, podpora Severní Koreje a Severního Vietnamu. V roce 1967 drtivá většina Američanů smýšlela o Číně špatně a 70% ji dokonce považovalo za největší bezpečnostní hrozbu pro USA.<sup>7</sup>

Míru nevraživosti dobře ilustruje známá epizoda z konference o Indočíně, která se konala v Ženevě v roce 1954. Tehdejší ministr zahraničí John Foster Dulles odmítl podat svému protějšku (jenž byl zároveň i premiérem) Čou En-lajovi ruku. Toto gesto, na diplomatické poměry dosti drsné, nezůstalo zapomenuto – Čou ho připomněl Kissingerovi hned při jeho první tajné návštěvě Pekingu.<sup>8</sup> Nesmíme zapomínat ani na tchajwanskou lobby v Kongresu, která antagonismus vůči svým pevninským přemožitelům pomáhala udržovat, a která Nixona před jeho zvolením prezidentem podporovala.<sup>9</sup>

---

<sup>5</sup> Jussi M. Hanhimäki, „An Elusive Grand Design“, *Nixon in the World: American Foreign Relations, 1969-1977*, ed. Frederik Logevall a Andrew Preston (New York: Oxford University Press, 2008), 30.

<sup>6</sup> Harry Harding, *A Fragile Relationship: The United States and China Since 1972* (Washington: Brookings Institution Press, 2000) 1.

<sup>7</sup> Ibid. 4.

<sup>8</sup> Henry Kissinger, *Roky v Bílém domě* (Praha: BB/art, 2006), 684.

<sup>9</sup> Ibid. 162.

## **1.2 Washington a Moskva před rokem 1969**

Přestože Sovětský svaz byl ve studené válce ideologickým a geopolitickým nepřitelem číslo jedna, jeho vztahy s USA byly mnohem intenzivnější, než vztahy Washingtonu s ČLR. V hlavních městech obou zemí bylo velvyslanectví protějšku, jejich zástupci se setkávali na půdě OSN (zatímco Peking v OSN křeslo nemá) a na různých summitech. Došlo dokonce i k několika setkáním na nejvyšší úrovni, z nichž to poslední, mezi Lyndonem B. Johnsonem a Alexejem Kosyginem se odehrálo v červnu 1967 v Glassboro (tedy na půdě Spojených států).

„Bližší“ neznamená nutně totéž co „lepší“. Sovětský svaz byl mnohem silnější mocností než Čína a byl tedy soupeřem, kterého nelze ignorovat. Čína sice v roce 1964 otestovala svoji první nukleární zbraň<sup>10</sup>, ale její jaderný arsenál i celková vojenská síla za oběma supervelmocemi citelně zaostávaly (viz výše). Jakkoliv je v zájmu Moskvy i Washingtonu druhou stranu oslabit, existuje i společný zájem na vyhnutí se velkému konfliktu s katastrofickými následky pro obě země. Kvůli obavě z možné eskalace proto nikdy nedochází k přímému střetu sovětských a amerických jednotek, zatímco pro jednotky ČLR stejné tabu neplatí (viz korejská válka).

## **1.3 Peking a Moskva před rokem 1969**

Je paradoxní, že zrovna Mao Ce-tung, jenž kritizoval Sověty jako málo revoluční, byl později okolnostmi dotlačen ke sblížení s USA. A právě roztržka se SSSR, která začala již na konci padesátých let, ke vzniku těchto okolností nezanedbatelně přispěla. Nejde však primárně o Maovy výroky – hluboká krize, v níž se čínsko-sovětské vztahy na prahu roku 1969 nacházely, měla dvě hlavní roviny.

### **1.3.1 Ideologie**

Nejviditelnější byly ideologické spory o správnou interpretaci marxismu-leninismu; každá z mocností tvrdě kritizovala zahraniční i domácí politiku té druhé, Čína například vnímala SSSR jako „vůdce revizionismu“.<sup>11</sup> Zdá se však nepravděpodobné, že by skutečnou příčinou nevraživosti mezi oběma zeměmi byl rozdílný názor na ideální uspořádání společnosti. Ideologický střet byl spíše jakýmsi propagandistickým projevem

<sup>10</sup> William Burr a Jeffrey T. Richelson, „Whether to "Strangle the Baby in the Cradle": The United States and the Chinese Nuclear Program, 1960-64“, *International Security* 25, č. 3 (zima 2000-2001): 55.

<sup>11</sup> Wang Zhongchun, „The Soviet Factor in Sino-American Normalization, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 153.

existence sporu mocenského. Kdyby chování obou komunistických gigantů bylo motivováno primárně ideologií, těžko by mohli dopustit, aby se jejich vzájemné vztahy dostaly na horší úroveň, než vztahy s hlavní mocností „imperialistickou“. Přesně k tomu však, jak uvidíme, došlo.

### 1.3.2 Geopolitika

Hranice mezi Sovětským svazem a Čínou dosahovala délky téměř 6 500 km. U států s vynikajícími vztahy by něco takového možná nebyl problém, ale v tomto případě to znamenalo, že se vzájemná nedůvěra automaticky měnila v pocit ohrožení. Hlavní strategická výzva se pro Moskvu nacházela v Evropě, na západní hranici jeho satelitů; v případě konvenčního konfliktu se Západem by frontová linie pravděpodobně vedla podél železné opony. Mocenský vzestup Pekingů tak pro Kreml znamenal, že se ocitl v jistém obklíčení – v krajním případě by byl nucen bojovat na dvou frontách, vzdálených od sebe tisíce kilometrů. Maův režim se zjevně nebál rázných kroků a procházel značnými turbulencemi (velký skok, kulturní revoluce), což z něj činilo nespolehlivého partnera.

SSSR měl tedy důvod k obavám, což projevil i činy: navzdory smlouvě z roku 1957 přestal v roce 1959 zásobovat Peking vojenskými technologiemi včetně jaderného materiálu. To vedlo k vyostření ideologických sporů a dokonce k ozbrojeným potyčkám na společné hranici.<sup>12</sup> Intenzitu sovětských obav dokládá i následující:

*„Na základě smlouvy s Mongolskem (1966) bylo na jeho teritoriu posíleno zvláštní uskupení sovětské armády a nebylo náhodné, že Brežněv na sklonku 60. let uvažoval o preventivní válce vůči Číně (například při jednání L. I. Brežněva a J. V. Andropova s vedením KSČ ve dnech 4. až 6. února 1967, se Brežněv vyjádřil v tom smyslu, že je třeba pomoci zdravým stranickým silám, které jsou v opozici proti Maovi).“<sup>13</sup>*

Sovětský svaz však nehromadil vojenské síly jen ve spřáteleném Mongolsku (jehož hranice s Čínou měří 120 000 kilometrů), ale především ve východní části svého území. Od začátku 60. do začátku 70. let vzrostl počet divizí z 10 na 74 a počet vojáků dosáhl

<sup>12</sup> Ibid. 148.

<sup>13</sup> Vladimír Nálevka, *Světová politika ve 20. století* (Praha: Aleš Skřivan ml., 2000), 70-71.

1,18 milionu, což bylo 27% celkové sovětské síly; ne všechny jednotky však byly namířeny proti Číně.<sup>14</sup>

To však nic nemění na tom, že v Pekingu taková politika vyvolávala obavy. Špatné vztahy s oběma supervelmocemi ho uvrhly do mezinárodní izolace (která byla ještě zesílena kulturní revolucí – v roce 1969 měla Čína v zahraničí jen jediného velvyslance<sup>15</sup>), ještě více ho však trápila obava z americko-sovětského kondominia. Čím intenzivnější byly diplomatické kontakty Moskvy a Washingtonu, tím víc hrozilo, že Spojené státy uznají právo Sovětů vládnout „své polovině světa“, a tím jim nechají Čínu napospas. Asi nejhorší byla představa souboje s oběma supervelmocemi zároveň, kterou by podle Maa Čína vojensky nezvládla.<sup>16</sup>

Tento pocit ohrožení se promítl i do čínského vojenského plánování. Zatímco doktríny z roku 1956 a 1960 označovaly za hlavního soupeře Spojené státy a Sovětský svaz byl naopak primárním spojencem, v roce 1965 už byly obě mocnosti vnímány jako stejně závažná hrozba.<sup>17</sup>

Zesilování vojenské přítomnosti v příhraničních oblastech však pro ČLR nebylo jediným důvodem k ostražitosti. Důležitá byla i Brežněvova doktrína, prostřednictvím níž si Sovětský svaz nárokoval právo vojensky intervenovat v každé socialistické zemi, ve které se „nepřátelské síly“ snaží obrátit vývoj směrem ke kapitalismu. Vláda v Pekingu by pochopitelně Čínu za takovou zemi nikdy neoznačila, to ji však sotva mohlo uklidnit, neboť o tom, kdo potřebuje zachránit před kontrarevolucí, rozhodovala Moskva. To se jasně ukázalo v srpnu 1968, kdy síly Varšavské smlouvy okupovaly Československo. Pro Číňany to byl krajně znepokojivý signál.

*„Deník čínské komunistické strany Žen-min ž‘-pao například nazval 17. března 1969 invazi do Československa „ozbrojenou agresí a vojenskou okupací sovětskou revizionistickou renegátskou klikou“. List napadl Brežněvovu doktrínu omezené suverenity jako „veskrze fašistickou teorii“. Brežněvova doktrína totiž ve svém doslovném výkladu platila pro Čínu stejně jako pro kteroukoli východoevropskou zemi; vzhledem*

<sup>14</sup> Wang Zhongchun, „The Soviet Factor in Sino-American Normalization, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 150.

<sup>15</sup> Henry Kissinger, *Roky v Bílém domě* (Praha: BB/art, 2006), 162.

<sup>16</sup> Ibid. 153.

<sup>17</sup> Ibid. 148-149.

*k neskryvanému čínskému nepřátelství k sovětskému vedení dokonce možná ještě více.*<sup>18</sup>

Ze slov stranického listu lze sice cítit spíše rozhořčení než strach, ale to s ohledem na propagandistické účely nepřekvapí. Pražské jaro bylo Maovu režimu velmi vzdálené, a to geograficky i ideově, takže se pravděpodobně nejedná jen o autentické pohoršení nad nespravedlností. Kdyby se Peking domníval, že proti němu Brežněvova doktrína nikdy být uplatněna nemůže, nevyjadřoval by se tak ostře.

Celkově tedy vidíme, že čínsko-sovětské vztahy dospěly v roce 1969 až na bod mrazu. V březnu propukly vojenské střety na řece Ussuri, k nimž se vrátíme později. V průběhu roku dosáhlo napětí takové intenzity, že se čínské vedení připravovalo na potenciální konflikt se SSSR<sup>19</sup> a vedení sovětské mělo naopak obavy z čínské invaze na své území.<sup>20</sup> Pro Spojené státy představovala vzájemná nevraživost obou komunistických velmocí velkou strategickou příležitost, jíž se právě nastoupivší Nixonova administrativa rozhodla využít.

## 2. Kissinger a Nixon

Dříve než rozebereme trojúhelníkovou diplomacii jako strategii, měli bychom se na chvíli zastavit u jejích tvůrců. Je známo, že Nixon a Kissinger si docela dobře rozuměli, jejich přístup k zahraniční politice však nebyl zcela identický. Dá se říct, že konkrétní kroky, které administrativa nakonec učinila, jsou výslednicí přístupu obou mužů.

### 2.1 Henry Kissinger

Henry Alfred Kissinger byl profesorem na Harvardově univerzitě a byl považován za předního odborníka v oblasti mezinárodních vztahů. Byl vyznavačem a teoretikem realistické myšlenkové školy – věřil, že úhelným kamenem zahraniční politiky má být ochrana národního zájmu (přesnějším překladem termínu „national interest“ by možná byl „státní zájem“ – myslí se jím totiž ochrana mocenských a bezpečnostních zájmů toho

<sup>18</sup> Henry Kissinger, *Roky v Bílém domě* (Praha: BB/art, 2006), 160.

<sup>19</sup> Wang Zhongchun, „The Soviet Factor in Sino-American Normalization, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 151.

<sup>20</sup> Vitalij Kozyrev, „Soviet Policy Toward the United States and China, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 261.

kterého státu, nikoliv národa jako etnicko-kulturní skupiny). Za nejlepší záruku míru pak pokládal mocenskou rovnováhu. Někteří autoři připisují tuto názorovou orientaci jeho evropskému původu, to se ale dá obtížně doložit; výmluvnější podle nás je, že Kissinger byl (a zůstává dodnes) znalcem evropských diplomatických dějin, jichž se koneckonců týkají i některé z jeho nejdůležitějších akademických prací. Byl velkým obdivovatelem Bismarcka a Metternicha, kterých si vážil právě pro jejich schopnost udržovat mocenskou rovnováhu prostřednictvím správného nastavení aliancí a pragmatického přístupu k mezinárodní politice.

Možnost sblížení s Čínou pro Kissingera znamenala především příležitost přenastavit vztahy mezi mocnostmi tak, aby lépe vyhovovaly americkým zájmům. Jakousi základní ideu trojúhelníkové diplomacie lze pozorovat už v projevu, který napsal pro Nelsona Rockefellera, Nixonova protikandidáta v republikánských primárnkách, v květnu 1968:

*„V delikátním trojúhelníku s komunistickou Čínou a Sovětským svazem můžeme v posledku zlepšit své vztahy s každým z nich – a zároveň u obou otestovat vůli k míru.“<sup>21</sup>*

Pro člověka, jenž se na tuto historickou kapitolu dívá dnes, tedy s odstupem čtyřiceti let, a kterého vede akademická zvědavost, se na popsaném přístupu nezdá být celkem nic zvláštního. Je však dobré si uvědomit, že mínění současníků formují spíše události, než abstraktní koncepty a dlouhodobé úvahy. Pro zásadní změnu zahraniční politiky nestačí mít jen dobře rozmyšlenou koncepci, je potřeba ji umět prosadit v praxi. V tomto ohledu našel Kissinger dobrého partnera ve 37. prezidentovi Spojených států.

## **2.2 Richard Nixon**

Richard Milhous Nixon se o světové dění zajímal víc, než je u prezidentů běžné, více cestoval do zahraničí<sup>22</sup> a byl odhodlán zahraniční politiku řídit z Bílého domu (a to i za cenu obcházení ministerstva zahraničí, jak uvidíme níže). Získal si pověst tvrdého bojovníka proti komunismu. Byl členem Sněmovního výboru pro neamerickou činnost (House Committee on Un-American Activities - HUAC) a proslavil se v procesu s Algerem Hissem. Vzдор vůči komunistické hrozbě doma i v zahraničí byl stavebním

<sup>21</sup> Walter Isaacson, *Kissinger: A Biography* (Londýn: Faber and Faber, 1992), 126 (vlastní překlad).

<sup>22</sup> Henry Kissinger, *Umění diplomacie*, (Praha: PROSTOR, 1999), 736.

kamenem jeho volebních úspěchů, a to jak v kandidatuře do Sněmovny reprezentantů v poválečných letech, tak do Senátu v roce 1950. V jeho postoji se mísilo autentické přesvědčení s jistou dávkou populismu. Nixon byl velmi ambiciózní, což však neznamená, že by všechny jeho kroky byly vedeny jen snahou uspět v příštích volbách. Jako kongresman se například postavil proti značné části svojí strany, když podpořil Trumanovu administrativu v zavedení Marshallova plánu; věřil totiž, že hospodářská rekonstrukce západní Evropy je nutná pro zadržení komunistické expanze.<sup>23</sup>

Dalším důležitou fází v jeho kariéře byla funkce viceprezidenta v obou administrativách prezidenta Dwighta Eisenhowera. I v této pozici se intenzivně zajímal o zahraniční záležitosti a držel si pověst antikomunisty.

### 2.2.1 Postoj k Číně

Nepanuje jednoznačná shoda na tom, který z obou klíčových mužů byl „otcem“ průlomů ve vztazích s Čínou. Kissinger sám ji prezentuje jako víceméně svůj vlastní nápad, který však souzněl s prezidentovým viděním světa; explicitně pak připisuje Nixonovi zásluhy za to, že byl ochoten uvést tento koncept v život a převzít za něj politickou zodpovědnost. Nixon jej ve svých pamětech prezentuje jako svoji iniciativu, kterou Kissinger technicky realizoval. Na Nixonovu stranu se přidávají i kritičtí autoři. Například Margaret MacMillan si sice stejně jako my všímá Kissingerem psaného projevu pro Rockefellera, jedním dechem však dodává:

*„...ale jeho hlavní zaměření jakožto akademika a později poradce se vždy týkalo Evropy, a především pak amerických vztahů se Sovětským svazem. Asii sotva znal; Tchaj-wan například nenavštívil až do doby, kdy se stal poradcem pro otázky národní bezpečnosti.“<sup>24</sup>*

Podle nás nejde spolehlivě určit, kdo má větší zásluhy na sblížení s Čínou – a pro tuto práci to ani není zvlášť podstatné. Spor o „autorství“ však dobře ilustruje rozdíl v přístupu obou mužů k otázce sblížení s ČLR. Zatímco Kissinger v ní vidí především strategickou příležitost k vytvoření tlaku na SSSR a rozběhnutí trojúhelníkové diplomacie, pro Nixona je sblížení s Čínou důležité samo o sobě – přitahuje ho jako

<sup>23</sup> Robert Dallek, *Nixon and Kissinger: partners in power* (New York: HarperCollins, 2007), 16.

<sup>24</sup> Margaret MacMillan, „Nixon, Kissinger, and the Opening to China“, in *Nixon in the World: American Foreign Relations, 1969-1977*, ed. Frederik Logevall a Andrew Preston (New York: Oxford University Press, 2008), 108 (vlastní překlad).

možnost zapsat se do historie, uvědomuje si totiž dlouhodobou důležitost vztahů s nejlidnatější zemí světa. Dalším lákadlem pro něj nepochybně byla vnitropolitická hodnota tohoto velmi populárního kroku. O tom, že si jí Nixon byl vědom velmi dobře, svědčí důraz, jaký dával na své mezinárodní úspěchy v prezidentské kampani v roce 1972. V jeho volební písni se zpívá:

*„...Vede vás přes moře, vytváří přátele tam, kde bývali nepřátelé...“<sup>25</sup>*

Zajímavé je, že jak Kissinger, tak MacMillan se odvolávají na tu samou pasáž v Nixonově článku *Asia After Viet Nam*, který napsal do časopisu *Foreign Affairs* v říjnu roku 1967. Tu dobře vystihuje následující citát:

*„Z dlouhodobého hlediska si prostě nemůžeme dovolit ponechávat Čínu navždy mimo rodinu národů, aby si pěstovala fantastické představy, chovala v sobě nenávist a ohrožovala své sousedy. Na této planetě nemůže miliarda potenciálně nejschopnějších lidí žít v hněvivé izolaci.“<sup>26</sup>*

Dle našeho soudu tato slavná pasáž trochu zkresluje celkovou myšlenku článku. Jakkoliv si totiž Nixon uvědomuje neprozíravost dlouhodobé izolace nejlidnatější země světa, z krátkodobého a střednědobého hlediska dává doporučení zcela odlišná. Čínu vykresluje jako agresivní velmoc, z níž mají sousední země oprávněný strach a proti jejíž expanzi by se měly společnými silami bránit. Navrhuje jakési „zadržování“ Číny, jehož realizace by však neměla ležet primárně na bedrech USA.

*„Kdyby se Spojené státy rozhodly zadržovat Čínu na vlastní pěst, znamenalo by to nejen nepřiměřenou zátěž pro naši zemi, ale zvýšila by se i pravděpodobnost jaderné války, a zároveň by byl podkopán nezávislý vývoj asijských států. Omezování čínských ambicí v Asii musí být primárně realizováno asijskými zeměmi, které těmto ambicím stojí v cestě, s podporou Spojených států, jakožto rozhodující síly, v zádech. To je rozumné strategicky, rozumné psychologicky a rozumné z hlediska*

<sup>25</sup> 1972: *Nixon Now (Campaign Ad)* [ online ]. Publikováno 18.9. 2008, datum poslední revize [14.5. 2014]. Dostupné z [www: < https://www.youtube.com/watch?v=OonAuLOljZ0 >](https://www.youtube.com/watch?v=OonAuLOljZ0).

<sup>26</sup> Citováno v: Henry Kissinger, *Umění diplomacie*, (Praha: PROSTOR, 1999), 754.

*dynamiky asijského rozvoje. Teprve až nekomunistické státy Asie zesílí – ekonomicky, politicky a vojensky – dost na to, aby už nadále nepředstavovaly lákavé cíle pro čínskou agresi, budou vůdci v Pekingu přesvědčeni k obrácení své energie dovnitř spíše než ven. A to bude doba, kdy dialog s pevninskou Čínou může začít.*“<sup>27</sup>

Nixon zjevně vnímá zapojení ČLR do rodiny národů jako správný strategický cíl, ale považuje za nutné Peking nejdřív „vychovat“ pomocí neústupné krátkodobé taktiky. Schvaluje obrat „zadržování bez izolace“, ale zdůrazňuje nutnost vytvářet aktivní tlak a odvracet „jed Maových Myšlenek“ (pravděpodobně se tím míní kniha, která se v češtině nazývá *Citáty předsedy Maa*, známá též jako *Rudá knížka*).<sup>28</sup> Nezní jako muž, který by se za pět let, stále v průběhu kulturní revoluce, chystal potřást si s vůdcem čínských komunistů rukou.

## 2.3 Spolupráce

Přestože se odlišovali v názoru na problematiku spolupráce s Čínou, měli Nixon s Kissingerem do značné míry kompatibilní chápání toho, jak zahraniční politika funguje, i jak se má provádět. Než se však pustíme do hlubšího rozboru jejich názorů, věnujeme několik vět „osobním“ věcem.

### 2.3.1 Osobní rovina

Mnoho bylo napsáno Kissingerově podlézavosti, Nixonových antisemitských poznámkách a tak podobně. Je pravda, že oba muži neměli předpoklady stát se právě nejlepšími přáteli. Jejich sociální původ byl velmi odlišný – Nixon pocházel z malého města v Kalifornii, byl z chudých poměrů a vykazoval jistou nevraživost vůči intelektuální smetánce, typicky absolventům některé z prestižních univerzit tzv. „břečťanové ligy“ na východním pobřeží. Kissinger se narodil v židovské rodině v Německu, kde vyrůstal, a díky svým akademickým úspěchům (byl absolventem a následně i profesorem na Harvardu) se přesně mezi tuto smetánku zařadil.

Dalším prvkem je to, že Kissinger byl významným podpůrcem Nixonova oponenta v republikánských primárách v roce 1968, Nelsona Aldriche Rockefellera. Krátce po té,

<sup>27</sup> Richard Nixon, „Asia After Viet Nam“, *Foreign Affairs* 46, č. 1 (říjen 1967): 123.

<sup>28</sup> Ibid. 123.

co jeho budoucí nadřazený získal republikánskou nominaci, se o něm vyjadřoval nelichotivě - tvrdil, že se na prezidenta nehodí, a označil ho dokonce za „katastrofu“.<sup>29</sup>

Je dobré nezapomínat na to, že Kissinger v té době Nixona moc neznal. Ve svých pamětech o něm většinou mluví s respektem, i když ne s vřelostí. To, že po krátkém váhání kývl na nabídku být Nixonovým poradcem pro otázky národní bezpečnosti, vydávají jeho kritici za důkaz bezpáteřnosti. To se ale zdá být příliš příkré, Kissinger koneckonců Nixonovu nabídku konzultoval i s Rockefellerem, jenž ho jednoznačně podporoval v tom, aby ji přijal.<sup>30</sup>

Nixon se ve svých pamětech o Kissingerovi vyjadřuje také se střízlivým respektem. Přestože měl pravděpodobně i politické důvody pro to, aby si vybral právě tohoto Rockefellerova spolupracovníka (smířlivé gesto vůči druhému křídlu republikánské strany), těžko by si do týmu svých nejbližších poradců zvolil někoho, ke komu by měl negativní vztah. Tím spíš, že se právě zahraniční politiku se chystal řídit z Bílého domu, tj. bez většího vlivu ministerstva zahraničí a ministerstva obrany.<sup>31</sup> Tendence k zákulisnímu způsobu vedení politiky byla oběma mužům společná, a právě při tvorbě trojúhelníkové diplomacie se projevila velmi významně. Podoba spolupráce Nixona s Kissingerem byla však na svém počátku veřejnosti prezentována jinak:

*„Dr. Kissinger si plně uvědomuje nutnost nestavět sebe sama jako zed' mezi prezidenta a ministra zahraničí či ministra obrany,“ řekl Nixon tisku. Kissinger se bude zabývat dlouhodobým plánováním, spíše než taktikou nebo praktickými kroky, slíbil, a dodal: „Mým záměrem je mít silného ministra zahraničí.“ Žádné z těchto prohlášení nebylo pravdivé.“<sup>32</sup>*

Tato a podobná prohlášení bývají často kritizována jako neupřímná či lživá, jsou však inherentní součástí zákulisní politiky. Chcete-li některé důležité kroky dělat bez vědomí ministerstev a veřejnosti, těžko jim to můžete dopředu prozradit. Zatímco tento podobný styl práce obou mužů určil způsob, jakým byla trojúhelníková diplomacie zaváděna do praxe, její myšlenková struktura vycházela z jejich podobného chápání zahraniční politiky.

<sup>29</sup> Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 127-128.

<sup>30</sup> Ibid. 137-138.

<sup>31</sup> Henry Kissinger, *Roky v Bílém domě* (Praha: BB/art, 2006), 32-43.

<sup>32</sup> Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 138.

### 2.3.2 Názorová rovina

Kissinger popisuje Nixona jako člověka s wilsonovskou rétorikou ale realistickým viděním světa.<sup>33</sup> Tento dojem potvrzuje i citovaný Nixonův článek z *Foreign Affairs*. Na jedné straně v něm pozorujeme značnou porci amerického idealismu – ostrou kritiku komunismu, důraz na podporu demokratických zemí atd., na druhou stranu v něm ale čteme varování před přetížením USA a důraz na to, že primární zodpovědnost za svou bezpečnost musí nést asijské státy samy. Příkladem oné wilsonovské rétoriky může být například následující pasáž o Indii:

*„Kdyby nejlidnatější demokracie světa selhala, zatímco by komunistická Čína – překonajíc své obtíže – uspěla, znamenalo by to katastrofu světových rozměrů.“<sup>34</sup>*

Uvědomíme-li se, že právě Nixon za pár let vyváže Čínu z mezinárodní izolace, zatímco jím vedené Spojené státy budou mít s Indií jen chladné vztahy, může to na nás působit tak, jako by v úřadě radikálně změnil názor. To by však nebyl přesný dojem. Výstižnější by bylo říct, že Nixon chápal ideály jako cíl, ale ve volbě prostředků věřil v pragmatický přístup. O SSSR píše:

*„Moskva se nakonec změnila, když seznala, že změna je nezbytná. Tato změna se odehrála v hlavě, nikoliv v srdci. Vnitřní vývoj nepochybně hrál roli, to je jasné, ale klíčovým faktorem bylo to, že Západ byl schopen vytvořit podmínky – především podepřením evropské obrany, rychlou rekonstrukcí evropských ekonomik a upevněním Atlantické Aliance – které donutily Moskvu nahlédnout přednosti dosažení určité úrovně narovnání vztahů se Západem. Stále jsme daleko od plnohodnotného détente, ale přinejmenším došlo k podstatnému pokroku.“<sup>35</sup>*

Vidíme, že Nixon vnímá mezinárodní poměry jako arénu zájmů, v níž je na tlak nutno odpovědět tlakem, aby bylo dosaženo rovnováhy. V tomto ohledu se tedy v principu shoduje s Kissingerem, jenž byl realistou per excellence.

<sup>33</sup> Henry Kissinger, *Umění diplomacie*, (Praha: PROSTOR, 1999), 738-739.

<sup>34</sup> Richard Nixon, „Asia After Viet Nam“, *Foreign Affairs* 46, č. 1 (říjen 1967): 120.

<sup>35</sup> Ibid.

Dalším důležitým prvkem, v němž se oba shodují, je uznání diplomacie jako nástroje, jímž se různé zájmy artikulují, a který umí nabídnout k dosažení kýžené rovnováhy cestu. I přes někdy tvrdou rétoriku se Nixon nebrání vyjednávání s mocenskými a ideologickými oponenty. Opět si pomůžeme citací z jeho článku:

*„Jakákoliv diskuse o budoucnosti Asie se v posledku musí zaměřit na úlohu čtyř gigantů: Indie, nejlidnatější nekomunistické země světa; Japonska, hlavní průmyslové a ekonomické mocnosti Asie; Číny, nejlidnatějšího státu světa a pro Asii nejakutnější hrozby; a Spojených států, nejsilnější pacifické mocnosti. (Přestože SSSR velkou část asijské zemské plochy, jeho hlavní zaměření směřuje na západ a jeho rozsáhlé asijské území je jen přívěskem evropského Ruska.)“<sup>36</sup>*

Jakkoliv zde budoucí prezident označuje Čínu za hrozbu, je očividné, že ji uznává za důležitou součást asijské a světové politiky, kterou není možné si jednoduše odmyslet jen proto, že je její ideologie vůči Západu nepřátelská. To, že z asijské diskuse vylučuje SSSR, sice ukazuje, že v roce 1967 ještě nepřemýšlel nad konstrukcí našeho trojúhelníku, ale zároveň jde o silný náznak, že případné jednání s Čínou mu není nutně proti mysli, že není v rozporu s jeho chápáním zahraniční politiky.

Mezi Kissingerovým a Nixonovým viděním světa tudíž zjevně existují silné průniky. Neprojevíly se jen ve věcném průběhu trojúhelníkové diplomacie a dalších diplomatických počinech Nixonovy administrativy, byly i zcela explicitně deklarovány ve výročních prezidentových zprávách o zahraniční politice. Ty psal Kissinger a jeho tým, byly však vydávány prezidentovým jménem a reflektovaly tedy jeho pohled; pro demonstraci názorových průniků jsou tedy vhodným materiálem. Hned v té první z nich (únor 1970) se píše:

*„Naším cílem je v první řadě dlouhodobě podpořit naše zájmy zdravou zahraniční politikou. Čím více bude tato politika založena na realistickém posouzení našich zájmů i zájmů jiných, tím efektivnější může být naše světová role. Neangažujeme se ve světě proto, že máme závazky; máme*

---

<sup>36</sup> Ibid.

*závazky, protože se angažujeme. Naše závazky musí být utvářeny našimi zájmy, ne naopak.*“<sup>37</sup>

Důraz na národní zájem jako základní princip zahraniční politiky sbližoval Nixona s Kissingerem i proto, že šlo v americkém kontextu o postoj velmi netradiční. Převládající způsob uvažování, jak u „jestřábů“ tak u „holubic“ nesl silné prvky idealismu. Jestřábi typicky požadovali tvrdou politiku vůči komunistickým zemím, důsledné pokračování v politice zadržování, podporu nekomunistických zemí a mezi nimi obzvláště těch, k nimž nás vážou smluvní a morální závazky, např. Tchaj-wanu (Kissinger tuto skupinu označuje pojmem „teologové“). Holubice viděly jako nejlepší cestu jednání, a to i tehdy, když nemá zásadní hmatatelné výsledky; šlo jim o zlepšování atmosféry mezi nepřátelskými bloky. Od toho si slibovaly menší riziko zničující války a postupnou změnu sovětského chování – doufaly totiž, že v Kremlu získají navrch jejich holubičí protějšky nad moskevskými jestřáby (Kissinger této skupině říká „psychologové“).<sup>38</sup>

Jak uvidíme níže, ani jeden z těchto způsobů uvažování nebyl pro vznik trojúhelníkové diplomacie příznivý. Z pohledu „teologů“ bylo problematické sbližovat se s komunisty, „psychologům“ by se nelíbilo využití čínsko-amerického sblížení k nátlaku na sovětský svaz.

### 3. Principy trojúhelníkové diplomacie

V předchozích kapitolách jsme mj. analyzovali myšlenkový kontext, z něhož trojúhelníková diplomacie vycházela, a popsali jsme podobnosti v uvažování jejich tvůrců. Než si její základní parametry vysvětlíme dopodrobna, je namístě odstranit z cesty jednu překážku.

Čtenář se nejspíš již setkal s termínem „Nixonova doktrína“. Intuice by napovídala, že sblížení s Čínou a détente, tedy jakási dvě křídla trojúhelníkové diplomacie a Nixonovy největší zahraničněpolitické úspěchy, budou z doktríny, která nese jeho jméno, tím či oním způsobem vycházet. Ve skutečnosti s ní souvisí jen částečně. Smyslem této doktríny, která vznikla na základě Nixonových neformálních poznámek k novinářům, pronesených na ostrově Guam v červenci 1969, bylo zabránit Sovětskému svazu

<sup>37</sup> Citováno v: Henry Kissinger, *Umění diplomacie*, (Praha: PROSTOR, 1999), 744.

<sup>38</sup> Ibid. 741-743.

v zaplnění mocenského vakua, které po sobě v Asii zanechají stahující se Spojené státy.<sup>39</sup> Kissinger cituje její základní teze:

„

- *Spojené státy dodrží své smluvní závazky.*
- *Spojené státy „poskytnou ochranu, jestliže nějaká nukleární mocnost ohrozí svobodu země, která je naším spojencem, nebo svobodu země, jejíž existenci považujeme za životně důležitou pro naši bezpečnost“.*
- *V případech nenukleární agrese se Spojené státy „obráti na zemi, která je přímo ohrožena, aby převzala primární odpovědnost za poskytnutí vojáků k obraně“.*<sup>40</sup>

Vzápětí však kritizuje její nedostatky. Neujasňuje, jakým způsobem bude „poskytnutí ochrany“ probíhat a v kterých případech by bylo jaderné; nedává odpověď na otázku, co by se dělo v případě, že by byl nenukleárně napaden spojenec či životně důležitá země, která by však nebyla schopná převzít „primární odpovědnost za poskytnutí vojáků“ atp.<sup>41</sup> Pro nás je podstatné, že Nixonova doktrína toho prozrazuje velmi málo o tom, jaká politika bude praktikována ve vztahu k ostatním velmocem. Týká se tedy jedné z oblastí, v nichž trojúhelníková diplomacie byla potenciálně přínosná, ale nedá se říct, že by formulovala její principy.

### **3.1 Konec „domina“**

Jedním z principiálních argumentů pro americké angažmá ve Vietnamu byla takzvaná „dominová teorie“, která byla v zásadě včleněna do doktríny zadržování a v kostce tvrdila to, že pokud do rukou komunistů padne jeden stát, strhne s sebou i země sousední.<sup>42</sup> Ukázalo se však, že tato teorie zachycuje realitu jen omezeně. Je pravda, že probíhá-li v sousední zemi střet mezi rudými a „anti-rudými“ silami, má komunistická vláda tendenci stát spíše na straně svých soukmenovců. To však zdaleka neplatí pokaždé, neboť ideologie není jediný určující faktor.

<sup>39</sup> Vitalij Kozyrev, „Soviet Policy Toward the United States and China, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 257-258.

<sup>40</sup> Citováno v: Henry Kissinger, *Umění diplomacie*, (Praha: PROSTOR, 1999), 740.

<sup>41</sup> Ibid. 740-741.

<sup>42</sup> Henry Kissinger, *Umění diplomacie*, (Praha: PROSTOR, 1999), 649.

Spojené státy v 60. letech roli ideologie přeceňovaly a vnímaly komunistický svět víceméně jako monolit, centrálně ovládaný z Moskvy. Sovětsko-čínská roztržka, která začala již na sklonku 50. let, nebyla buď vůbec reflektována, nebo byla brána jako něco, co se USA netýká. Čína navíc byla mnohými pojmána jako ten horší z obou komunistických gigantů (viz část 1.1 a 1.2 výše), takže tradiční americké myšlení neponoukalo k využití roztržky prostřednictvím sblížení s Pekingem. Někteří evropští politici si jejího potenciálu všimli, a jeden jí dokonce zkusil využít:

*„Je dosti zajímavé, že prvními, kdo mezi politickými vůdci pochopili možnosti vyplývající z čínsko-sovětské roztržky, byli dva doyenové evropské diplomacie Adenauer a de Gaulle. Adenauer o nich začal hovořit – na základě knihy, kterou právě přečetl – kolem roku 1957, přestože Spolková republika tehdy ještě nedosáhla postavení, které by jí umožňovalo vést globální politiku. De Gaulle takováto omezení nepocíťoval. Začátkem šedesátých let správně rozpoznal, že Sověti mají podél své nekonečné hranice s Čínou vážný problém a že je to bude nutit k větší spolupráci se Západem. Protože to byl de Gaulle, věřil, že tato situace urychlí francouzsko-sovětské détente.“<sup>43</sup>*

Francie neměla na mezinárodní scéně dost velkou váhu na to, aby de Gaulle mohl svoje smělé vize realizovat (proto také tato práce není o francouzské trojúhelníkové diplomacii).

Díky na americké poměry netradičnímu zahraničněpolitickému uvažování (do detailu rozebranému na předchozích stranách) Kissingerovi s Nixonem neušlo, že východní blok není monolit a že jistý nesoulad mezi Moskvou a Pekingem existuje.<sup>44</sup> Nixon se o tom dokonce letmo zmiňuje na konci svého článku:

*„Zápas o vliv ve třetím světě je třístranným závodem mezi Moskvou, Pekingem a Západem.“<sup>45</sup>*

---

<sup>43</sup> Ibid., 752-753.

<sup>44</sup> Jeremi Suri, *Henry Kissinger and the American Century*, (Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007), 183.

<sup>45</sup> Richard Nixon, „Asia After Viet Nam“, *Foreign Affairs* 46, č. 1 (říjen 1967): 124–125.

To, jak intenzivní rozkol mezi oběma komunistickými velmocemi je, a jak velkou tím pádem poskytuje pro americkou diplomacii příležitost, si však Nixon s Kissingerem ihned neuvědomili. Výmluvný signál jim poskytly boje na sovětsko-čínské hranici na jaře 1969.

### **3.2 Mechanismus**

Trojúhelníková diplomacie je lehce zavádějící termín. Jedna ze stran pomyslného trojúhelníku, sovětsko-čínská, byla totiž v podstatě zablokovaná (viz část 1.3), což Washingtonu poskytovalo výhodu. Hlavním záměrem této politiky bylo dostat Spojené státy do správného vrcholu onoho trojúhelníku, tj. mít lepší vztahy se SSSR a ČLR, než mají tyto země mezi sebou. Právě takové nastavení je totiž motivuje k tomu, aby usilovaly o zlepšení vztahů s USA – každá z nich chce předejít scénáři, v němž by ta druhá vytvořila s USA alianci. V tomto smyslu má celý systém stabilizační účinky, protože odrazuje každého z účastníků od agresivního a nevypočitatelného chování, které by přimělo zbylé dva partnery uzavřít spojení namířené proti němu.

Zavádění této jednoduché myšlenky do praxe vyžadovalo vyvážený postup, zejména s ohledem na Sovětský svaz. Ten s americko-čínským sbližováním nesouhlasil a snažil se ho podkopávat<sup>46</sup>, jak uvidíme v části 4. To je sice důkazem funkčnosti mechanismu, zároveň to ale znamená jisté riziko - pokud by Moskva usoudila, že se schyluje k pevné protisovětské alianci, mohlo by ji to přimět k preventivnímu útoku na Čínu. Na konci roku 1969 a začátkem roku 1970 pravděpodobně zvažovala útok na čínská jaderná zařízení.<sup>47</sup>

### **3.3 Politika vázanosti**

Mluvit o „vztazích s Čínou“ či „vztazích se SSSR“ je určitá abstrakce; vztahy mezi dvěma zeměmi musí mít nějaký obsah, státy spolu v konkrétních oblastech – obchod, výměna informací, rozmístění vojenských jednotek atd. – buď spolupracují, anebo naopak soupeří. V případě velmocí má jejich vztah takových konkrétních vrstev velmi mnoho, protože mohou kooperovat (či soupeřit) ve všech obchodních odvětvích,

<sup>46</sup> Vitalij Kozyrev, „Soviet Policy Toward the United States and China, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 268-269.

<sup>47</sup> Wang Zhongchun, „The Soviet Factor in Sino-American Normalization, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 152.

mají mnoho různých zbrojních programů, o nichž lze jednat, a mnoho zájmů ve všech částech světa.

Nixonova administrativa se s takovouto abstrakcí rozhodla pracovat a různé oblasti vztahů navzájem propojit. Nevěřila, že by bylo možné v jedné oblasti (např. kontrola zbrojení) konstruktivně spolupracovat, zatímco v jiné se snažit soupeře co nejvíce oslabit. Tento postoj prezident formuloval v dopise ministru zahraničí Rogersovi 4. Února 1969:

*„Jsem přesvědčen, že velké problémy jsou zásadním způsobem provázány. Nehodlám tím uměle propojovat specifické prvky jedné nebo druhé otázky nebo taktické kroky, jež se snad rozhodneme udělat. Opravdu však nevěřím, že by krize nebo konfrontace v jedné oblasti a opravdová spolupráce v jiné mohly dlouhou dobu existovat paralelně. Uznávám, že minulá administrativa přijala názor, že spatřujeme-li v nějaké věci společný zájem se Sovětským svazem, měli bychom usilovat o dohodu a snažit se ji do maximální míry izolovat od výkyvů ve vzájemných vztazích způsobených konflikty jinde. To může být rozumné v mnohých bilaterálních a praktických záležitostech, jako jsou například kulturní a vědecké výměny. Věřím však, že v životně důležitých otázkách naší doby musíme usilovat o postup na frontě přinejmenším tak široké, abychom ukázali, že vidíme určitou vazbu mezi politickou a vojenskou problematikou. Věřím, že sovětské vedení by mělo být přivedeno k pochopení, že nebude moci sklízet plody spolupráce v jedné oblasti, zatímco jinde se snaží využít napětí a konfrontace...“<sup>48</sup>*

Tento postoj byl tvrdě kritizován v médiích; ta věřila, že především otázka kontroly jaderných zbraní je klíčová sama o sobě, a že pokrok směrem k nějaké dohodě o kontrole zbrojení by neměl být ničím zpomalován.<sup>49</sup> Kissinger takový přístup odsuzuje, ale nevysvětluje příliš jasně proč. O to se nyní stručně pokusíme.

Velká slabina „izolačního“ postupu spočívá v tom, že staví tu stranu, která ho praktikuje, do slabší pozice. Protistrana se může podle svých potřeb rozhodnout, kdy pokrok zrychlit a kdy zpomalit, a nestihne ji za to žádný trest. Právě v oblasti jaderného

<sup>48</sup> Citováno v: Henry Kissinger, *Roky v Bílém domě* (Praha: BB/art, 2006), 132-133.

<sup>49</sup> Ibid., 130.

zbrojení Sovětský svaz postupně doháněl americkou převahu v počtu hlavic, a tak neměl zájem jednání o kontrole zbrojení nijak zvlášť urychlovat a mohl požadovat velké ústupky. Striktní oddělení této otázky od dalších by znamenalo, že za tento postup nemusí nijak zaplatit.

Další věcí je, že lze k izolaci jednotlivých oblastí těžko přinutit druhou stranu. Kdyby Spojené státy otevřeně deklarovaly, že otázku jaderného zbrojení hodlají řešit zcela odděleně od ostatních, SSSR může např. prohloubit krizi na Blízkém východě, aniž by se musel bát o průběh jednání v nukleární oblasti. Zároveň mu však nic nebrání tato jednání zarazit v případě, že mu USA něco „provedou“ v nějaké nesouvisející otázce.

Politika vázanosti je důležitou součástí trojúhelníkové diplomacie, neboť navázání vztahů s Čínou vytváří na Sověty tlak celkový, všeobecný. Vytváří stimul pro kooperaci na všech rovinách, spíš než že by SSSR nutil k tomu či onomu specifickému kroku v té či oné záležitosti.

### **3.4 Jiná forma zadržování**

Trojúhelníková diplomacie znamená odklon od tradiční doktríny zadržování, nejedná se však o jeho úplné opuštění. Navázání vztahů s Čínou i détente s Moskvou nutně znamená jejich uznání jakožto relevantních hráčů na mezinárodní scéně, s jejichž zájmy je třeba počítat. Jednání s nimi už není nadále podmíněno změnou jejich společenského zřízení. Tento postoj je explicitně vyjádřen v druhé výroční zprávě o zahraniční politice z února 1971:

*„Vnitřní pořádek SSSR není jako takový předmětem naší politiky, i když neskrýváme, že mnohé jeho rysy odmítáme. Naše vztahy k SSSR, stejně jako vztahy k jiným zemím, budou záviset na jeho chování v mezinárodních záležitostech.“<sup>50</sup>*

Na jiném místě zprávy je též stanovisko vyjádřeno i ve věci vztahu k Čínské lidové republice:

*„Jsme připraveni zahájit dialog s Pekingem. Nemůžeme přijmout jeho ideologické zásady či představu, že komunistická Čína musí dosáhnout*

---

<sup>50</sup> Citováno v: Henry Kissinger, *Umění diplomacie*, (Praha: PROSTOR, 1999), 744-745.

*hegemonie nad Asii. Nechceme však ani Číně vnucovat takové mezinárodní postavení, které by bylo v rozporu s jejími legitimními národními zájmy.*<sup>51</sup>

Uznání nároku dřívějších nepřátel na mezinárodní existenci umožnilo vytvoření systému, v němž velmoci mohly koexistovat bez konfliktů velkého rozsahu, a zároveň uhájít svoje životní zájmy. Nixonova administrativa pro toto nastavení používala vzletný termín „nová struktura míru“. Ta stojí na principech mocenské rovnováhy a trojúhelníková diplomacie byla nástrojem jejího ustavení a udržování, protože umožňovala flexibilně reagovat na nové okolnosti.

Tato strukturální změna v orientaci americké zahraniční politiky (a následně i světového řádu) nemá svůj původ jen v názorech tandemu Nixon-Kissinger. Druhým důležitým prvkem bylo přehodnocení amerických možností. Amerika v 70. letech neměla sílu k tomu, aby za jakoukoliv cenu zabráňovala rozšíření komunismu do kterékoliv oblasti světa. A i kdyby k tomu snad sílu měla, vnitropolitické potíže spojené s vietnamskou válkou<sup>52</sup> ukázaly, že k tomu bude chybět politická vůle. Pro novou administrativu tedy dávalo smysl budovat zahraniční politiku tak, aby bylo možné bránit zájmy různé důležitosti s různým nasazením.

Přestavění zahraniční politiky na bázi realistických principů neznamenal rezignaci na americké hodnoty. Vítězství nad komunismem se však z kategorie krátko- či střednědobých cílů přesunulo mezi cíle velmi dlouhodobé. Nixon a Kissinger věřili, že americký systém je životaschopný, zatímco rigidní systém SSSR nebude schopen hromadícím se sociálním a hospodářským problémům čelit; byli přesvědčeni, že z dlouhodobého hlediska je čas na straně Spojených států.<sup>53</sup> Jako svůj úkol ve střednědobém hledisku viděli zajištění míru prostřednictvím udržování rovnováhy a ochrany amerických strategických zájmů. Takovéto chápání détente – jako jiného způsobu odporu proti komunismu – je konzistentní s Nixonovým přesvědčením a politickou minulostí, které analyzujeme v části 2.

Zajímavé je, že podobně, resp. zrcadlově obráceně, vnímala uvolňování napětí i Moskva. Chápala je jako další fázi v boji proti imperialismu, v němž komunismus

<sup>51</sup> Citováno V: Ibid., 757.

<sup>52</sup> Lien-Hang T. Nguyen, „Waging War on All Fronts: Nixon, Kissinger, and the Vietnam War, 1969-1972“, in *Nixon in the World: American Foreign Relations, 1969-1977*, ed. Frederik Logevall a Andrew Preston (New York: Oxford University Press, 2008), 196-197.

<sup>53</sup> Henry Kissinger, *Umění diplomacie*, (Praha: PROSTOR, 1999), 746.

nakonec zvítězí díky síle socialistického tábora, podpoře národně-osvobozeneckých hnutí v různých částech světa a činnosti mezinárodního dělnického hnutí.<sup>54</sup>

## 4. „Trojúhelník“ v praxi

Na předchozích stranách jsme zevrubně vysvětlili, co trojúhelníková diplomacie je, z jakých myšlenek a postojů vychází a v jakém mezinárodněpolitickém kontextu se začala ustavovat. Nyní popíšeme, jak byla zavedena do praxe a že ji jako nový princip fungování vzájemných vztahů uznaly obě komunistické velmoci.

### 4.1 Konstrukce trojúhelníku

Od samého začátku byly klíčové dva již popsané faktory: Ochota Nixonovy administrativy pomýšlet na sblížení s Čínou a čínsko-sovětské napětí, které vytvořilo pro toto sblížení dobré podmínky.

Nixonova příznivého naladění si byli čínští vůdci dobře vědomi, neboť sledovali jeho před-prezidentskou kariéru – Mao Ce-tung i Čou En-laj dokonce četli jeho (v této práci hojně citovaný a analyzovaný) článek *Asia After Viet Nam*, jenž vyšel v říjnu 1967 ve *Foreign Affairs*.<sup>55</sup> Hned v lednu 1969 pak byl na Maův příkaz v hlavním čínském deníku otištěn Nixonův inaugurační projev, v němž byla otevřenost myšlenky amerického sblížení s Čínou rovněž vyjádřena.

Sovětsko-čínské vztahy se po střetech na řece Ussuri v zásadě zcela zablokovaly. Obě strany si nejspíš uvědomovaly nevýhodnost vzájemného rozkolu ve vztahu k ostatním zemím, především USA, protože se ho snažili urovnat. V září 1969 se na pekingském letišti krátce sešli premiéři Čou En-laj a Alexej Kosygin, a v říjnu téhož roku se na základě tohoto setkání konala v Pekingu čínsko-sovětská jednání o hranicích – neměla však úspěch.<sup>56</sup> V červenci roku 1970 a v lednu roku 1971 zase Brežněv navrhuje smlouvy o neútočení a o nepoužívání zbraní, ty však odmítá Čína.<sup>57</sup> Vidíme tedy, že se

<sup>54</sup> Vitalij Kozyrev, „Soviet Policy Toward the United States and China, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 265.

<sup>55</sup> Wang Zhongchun, „The Soviet Factor in Sino-American Normalization, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 154.

<sup>56</sup> Ibid. 155.

<sup>57</sup> Vitalij Kozyrev, „Soviet Policy Toward the United States and China, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 262.

formoval základní parametr trojúhelníkové diplomacie, totiž že obě komunistické mocnosti měly blíže ke Spojeným státům, než k sobě navzájem.

K tomu, aby byl tento parametr zformován úplně, bylo potřeba dokončit čínsko-americké sblížení, a právě to se dělo. Washington průběh a neúspěchy čínsko-sovětských jednání sledoval<sup>58</sup> a již dva měsíce po krachu těch říjnových byly obnoveny americko-čínské rozhovory na úrovni velvyslanců.<sup>59</sup> V říjnu 1970 navštívil Čínu na Maovo pozvání americký novinář Edgar Snow, jehož prostřednictvím se čínský vůdce pokusil pozvat na návštěvu ČLR Nixona.<sup>60</sup> Tento signál však jeho administrativě unikl.<sup>61</sup> Průlom tak znamenala slavná „pingpongová diplomacie“ (formální pozvání amerických stolních tenistů, kteří následně jeli do Číny hrát) z dubna 1971.<sup>62</sup> V červenci následovala Kissingerova tajná (oficiálně byl na návštěvě Pákistánu) cesta do Číny, na níž bylo definitivně ujednáno, že Nixon navštíví začátkem roku 1972 ČLR. Oficiálně to zveřejnil 15. července 1971 v televizním projevu, a tato zpráva vyvolala velkou pozornost.<sup>63</sup>

## 4.2 Reakce SSSR

Sovětský svaz byl ze dvou komunistických velmocí ten silnější, ale závěr, který z čínsko-sovětského napětí vyplývá pro Čínu, platí i pro něj – riziko, že se v případě konfliktu s ČLR Spojené státy postaví na stranu Pekingů, jej znervózňovalo. Odtud výše popsaná (neúspěšná) snaha se s Čínou usmířit.

O citlivém vnímání čínsko-amerického sblížení však svědčí i změna sovětského chování ke Spojeným státům po oznámení o plánované cestě jejich prezidenta do Číny.

Nixonova administrativa se již od počátku snažila se SSSR dohodnout na konání summitu v Moskvě. Kreml tu to myšlenku neodmítal, ale stanovení pevného termínu neustále odsouval (Nixonovi by se bylo hodilo, kdyby se summit konal v září roku 1970, tedy krátce před volbami do Kongresu). Bezprostředně po oznámení cesty přišel posun:

<sup>58</sup> Henry Kissinger, *Roky v Bílém domě* (Praha: BB/art, 2006), 178-179.

<sup>59</sup> Wang Zhongchun, „The Soviet Factor in Sino-American Normalization, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 155.

<sup>60</sup> Ibid. 155-156.

<sup>61</sup> Henry Kissinger, *Umění diplomacie*, (Praha: PROSTOR, 1999), 758-759.

<sup>62</sup> Wang Zhongchun, „The Soviet Factor in Sino-American Normalization, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 156.

<sup>63</sup> Henry Kissinger, *Roky v Bílém domě* (Praha: BB/art, 2006), 699-700.

*„Když jsem se sešel s Dobryninem 19. července, čtyři dny poté, co se svět dověděl, že Nixon poletí do Pekingu, snažil se vlichotit, seč mohl. Nyní byl plně pro summit v Moskvě. Otázka ale zněla, mohl by se konat před schůzkou na nejvyšší úrovni v Pekingu? Uvedl jsem svůj osobní názor, že summity by se měly konat v pořadí, v němž byly dohodnuty – přesně totéž jsem uvedl v Pekingu.“<sup>64</sup>*

Požadavek na představení Nixonovy návštěvy Moskvy před jeho cestu do Číny svědčí o tom, že Sovětský svaz chtěl být vnímán jako partner, jenž je pro Spojené státy důležitější než ČLR. Jde o známku toho, že trojúhelníková diplomacie začala fungovat.

### **4.3 Nixon v Číně**

Důkazem toho, jak moc Čína stála o vylepšení vztahů s USA, je ochota Pekingu odložit či obejít vyřešení některých klíčových sporných bodů, které se ve vztazích s USA vyskytovaly. Složitá jednání, která probíhala pomocí různých kanálů, Kissingerova tajná návštěva v Pekingu a celkové budování důvěry na obou stranách – to všechno probíhalo bez předchozího vyřešení otázky Tchaj-wanu, americké přítomnosti v Indočíně atd.

O všech těchto sporných otázkách se v průběhu Nixonovy návštěvy pochopitelně mluvilo, hovořilo se však i o SSSR. Záznamy z jednání pak svědčí o tom, že účastníci si byli vědomi, že jejich průběh a výstupy budou Moskvu velmi zajímat:

*„Prezident Nixon: (...) Už se Dr. Kissingera třikrát ptali na to, co se projednávalo, když byl zde v Lidové republice.*

*Dr. Kissinger: Očekávám telefonát sovětského velvyslance v úterý 28. února v 9:00 ráno.*

*Premiér Čou: Slyšel jsem také, že Dr. Kissinger řekl prezidentovi, aby použil jméno Čínská lidová republika ve svém přípitku Ceausescovi, a že na to sovětský velvyslanec ihned upozornil (...)*

*Prezident Nixon: Namísto „komunistická Čína“.*

---

<sup>64</sup> Ibid. 768.

*Premiér Čou: To je velmi zvláštní věc. Oni nás nazývají Čínskou lidovou republikou po dlouhá léta, tak proč by je mělo rmoutit, když nás vy nazvete stejně? Je pro nás velmi nesnadné jim porozumět. Je to vskutku jistý druh patologie.*<sup>65</sup>

Úterý 28.2. byl poslední den Nixonovy návštěvy a Kissingerova poznámka tedy svědčí o tom, že byl zvyklý na intenzivní sovětský zájem o průběh čínsko-amerického sbližování. Dále je dobré si uvědomit, že Nixon navštívil Rumunsko již v srpnu 1969 – tento záznam tedy ukazuje i to, že SSSR proces sbližování sleduje již od jeho počátku.

V i Šanghajské komuniké, které bylo vydáno během Nixonovy návštěvy v únoru 1972, ale dojednáváno bylo v průběhu mnoha předchozích měsíců. Nejedná se o právně závazný dokument, nýbrž o deklaraci společné politické vůle. Obě strany v něm vyjadřují podporu principům suverenity, mírové koexistence atp., ale také se v něm otevřeně přiznává, že v mnoha oblastech přetrvávají neshody.<sup>66</sup> V jednom z nejdůležitějších bodů se prohlašuje, že z obou stran:

*„žádná nebude usilovat o hegemonii v asijsko-pacifickém regionu a každá z nich se staví proti snahám kterékoliv další země či skupiny zemí takovou hegemonii ustavit;“*<sup>67</sup>

Tento bod se zjevně týká Sovětského svazu, protože kterákoliv jiná země by jen těžko mohla usilovat o dosažení hegemonie v Asii. Je tedy jasné, že ČLR si cenila svého nového vztahu s USA nejen kvůli věcem bilaterálním, ale především jako posílení své pozice vůči SSSR.

Šanghajské komuniké Sovětský svaz bedlivě sledoval. Hned v březnu o něm byla napsána zpráva pro ministra zahraničí Gromyka, která si všímá především jeho

<sup>65</sup> Memorandum z rozhovoru konaného v prezidentské rezidenci pro hosty v Pekingu dne 25.2. 1972, 17:45 – 18:45, strana 6. Dostupné (anglicky) z [http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/publications/DOC\\_readers/kissinger/nixzhou/15-06.htm](http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/publications/DOC_readers/kissinger/nixzhou/15-06.htm) (staženo 31.12. 2014, vlastní překlad).

<sup>66</sup> Vitalij Kozyrev, „Soviet Policy Toward the United States and China, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 263.

<sup>67</sup> *Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China*. Dostupné z <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=3754> (staženo 15.5. 2014, vlastní překlad).

protisovětského zaměření a spekuluje nad možnostmi budoucího vývoje čínsko-amerického vztahu.<sup>68</sup>

#### 4.4 Nixon v Moskvě

Summit v Moskvě v květnu 1972 byl jedním z klíčových okamžiků období uvolňování napětí. Byla na něm podepsána smlouva omezující proti-balistické střely (Anti-Ballistic Missile Treaty – ABM) a první smlouva o omezení strategických zbraní (Strategic Arms Limitation Treaty – SALT I).

Jakkoliv jednání o omezení zbrojení probíhala již od prosince 1969, nelze si nevšimnout, že summit, na němž byly klíčové smlouvy podepsány, se konal tři měsíce po Nixonově návštěvě Číny. Brežněv ho pozval do Moskvy i přes to, že Spojené státy na jaře 1972 intenzivně bombardovaly severní Vietnam; klíčovou úlohu čínsko-amerického sbližení v podepsání zbrojení omezujících dohod tak uznávají i neameričtí autoři.<sup>69</sup>

#### 4.5 Snahy o narušení

Naším posledním argumentem pro tvrzení, že détente a čínsko-americké sbližení spolu byly provázány, je fakt, že jak SSSR, tak ČLR se snažily zlepšující se vztahy svého protivníka s USA narušit.

Lev Delusin, jenž byl poradcem Jurije Andropova a vedoucím sovětského sinologického think tanku, mluví jak o snaze Moskvy přesvědčit Washington, že maoistickému čínskému vedení není radno věřit, tak o její snaze přesvědčit naopak Peking, že détente je namířeno proti němu - a vrazit tak mezi USA a ČLR klín.<sup>70</sup>

Čína se zase snažila podkopávat détente. Chtěla, aby s ní Spojené státy uzavřely alianci k zadržení sovětského expansionismu. Po Nixonově návštěvě zformulovalo čínské vedení strategii „horizontální linie“ – pomyslné čáry na mapě, která měla být jakousi hrází v šíření sovětského vlivu.<sup>71</sup> Tuto strategii navrhl Mao Kissingerovi na jejich setkání v únoru 1973.<sup>72</sup>

<sup>68</sup> Vitalij Kozyrev, „Soviet Policy Toward the United States and China, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 267-8.

<sup>69</sup> Ibid. 264.

<sup>70</sup> Ibid. 268-269.

<sup>71</sup> Wang Zhongchun, „The Soviet Factor in Sino-American Normalization, 1969-1979“, in *Normalization of U.S.-China Relations: An International History*, ed. William C. Kirby, Robert S. Ross, Gong Li (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005), 156-157.

<sup>72</sup> Ibid. 160.

Spojené státy takovéto nabídky odmítaly a dál pokračovaly ve strategii trojúhelníkové diplomacie. O její funkčnosti svědčí i to, že SSSR a ČLR Washington nevytrestaly narovnáním svých vzájemných vztahů – napětí mezi nimi naopak pokračovalo i po Maově smrti.<sup>73</sup>

---

<sup>73</sup> Ibid. 165.

## Závěr

Trojúhelníková diplomacie měla dva základní stavební kameny, které tato práce analyzuje. Prvním jsou geopolitické okolnosti. Spojené státy měly oproti Sovětskému svazu a Číně geografickou výhodu. Nacházejí se na jiném kontinentu, nesdílely tedy hranici ani s jedním z obou soupeřů, a měly tak relativně volnou ruku v tom, kterého z nich v případě střetu podpořit. Především jim ale pomohl napjatý vztah mezi Moskvou a Pekingem. V době nástupu prezidenta Nixona do úřadu k sobě obě komunistické země chovají velkou nedůvěru a navzájem se považují za bezpečnostní hrozbu.

Vztah USA k těmto dvěma mocnostem pochopitelně také nebyl dobrý. SSSR byl jejich hlavním ideologickým i geopolitickým soupeřem, jenž s nimi soupeřil o vliv po celém světě. Čínská lidová republika zase neměla s Washingtonem diplomatické styky a i jiné kontakty mezi těmito státy byly extrémně omezené. Spojené státy však byly s Moskvou a Pekingem ochotné jednat, a byly tak schopny podobu svých vztahů s nimi modifikovat.

Tím se dostáváme k druhému stavebnímu kameni, jímž bylo uvažování a počínání tandemu Nixon-Kissinger. Ten zahájil postupné sbližování s Čínou, ale zároveň i politiku uvolnění napětí se Sovětským svazem. Jak SSSR, tak ČLR nesly zlepšování amerických vztahů s jejich soupeřem (tj. tím druhým z dvojice) nelibě, ale zároveň nechtěly svou vlastní spolupráci s USA přerušit, neboť by se tím dostaly do nevýhodného izolovaného postavení. Snaha nemít proti sobě alianci dvou silných soupeřů vedla obě komunistické mocnosti ke zlepšování vztahů se Spojenými státy.

A v tom spočíval hlavní princip trojúhelníkové diplomacie. V jejím vybudování Nixonovi s Kissingerem pomohl jejich sdílený pohled na mezinárodní vztahy jako na kolbiště národních zájmů. Ten jim umožnil konstruktivně jednat i s ideologickými oponenty. V práci jsme podrobně vysvětlili, jak se provázanost jedné a druhé strany trojúhelníku projevila. Zde připomeneme prvek nejsymboličtější – Nixonovy v mnoha ohledech průlomové cesty do Pekingu a Moskvy na začátku roku 1972.

## Summary

The purpose of this thesis is to analyse and explain the concept of triangular diplomacy, to show how it came about and how it worked in practice.

Our aim is to explore and explain triangular diplomacy as such, i.e. to get a sense of how exactly did the rapprochement with China and détente with the USSR influence each other. In this paper we use a variety of sources to reach a coherent picture. We will now briefly summarise the structure we used to present that picture.

Firstly, we analyse the international context in which triangular diplomacy was conceived. We describe the pre-Nixon relations between the US and the USSR, the US and China and the mutual relationship of the two communist giants.

We continue with a detailed description of the creators of triangular diplomacy – Henry Kissinger and Richard Nixon. We also provide an in-depth analysis of their relationship, showing the similarities and differences between them.

Thirdly, we explain the concept of triangular diplomacy into a great level of detail. We clarify the principles on which the strategy is based, and we also show ways in which it follows from the previous foreign policy strategies, but especially the aspects in which it deviates from its predecessors.

In the last section, we present many practical examples in which we can see the mechanism of triangular diplomacy playing itself out during the years 1969 – 1972.

The conclusion we arrived to in this process is that the concept really did work, i.e. that the Sino-American rapprochement did influence détente with the USSR and vice versa.

## Použitá literatura

### PRIMÁRNÍ ZDROJE:

*1972: Nixon Now (Campaign Ad)* [ online ]. Publikováno 18.9. 2008, datum poslední revize [14.5. 2014]. Dostupné z www: < <https://www.youtube.com/watch?v=OonAuLOIjZ0> >.

*Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China.* Dostupné z www: < <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=3754> > (staženo 15.5. 2014).

*Memorandum z rozhovoru konaného v prezidentské rezidenci pro hosty v Pekingu dne 25.2. 1972, 17:45 – 18:45.* Dostupné (anglicky) z www: <[http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/publications/DOC\\_readers/kissinger/nixzhou/15-06.htm](http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/publications/DOC_readers/kissinger/nixzhou/15-06.htm) > (staženo 31.12. 2014, vlastní překlad).

### SEKUNDÁRNÍ ZDROJE:

DALLEK, Robert. *Nixon and Kissinger: partners in power.* 1st ed. New York : HarperCollins, 2007. 740 s., ISBN 978-0-06-072230-2.

HANHIMAKI, Jussi M. *Flawed Architect : Henry Kissinger and American Foreign Policy.* Cary, NC, USA : Oxford University Press, 2004. 593 s., eISBN 9780195346749.

HARDING, Harry. *A Fragile Relationship: The United States and China Since 1972.* Washington : Brookings Institution Press, 2000. 458 s., ISBN 081579147X, 9780815791478.

ISAACSON, Walter. *Kissinger : A Biography.* Londýn : Faber and Faber, 1992. 893 s., ISBN 0-571-16977-5.

KIRBY, William C., ed., ROSS, Robert S., ed. a LI, Gong, ed. *Normalization of U.S.-China relations: an international history.* Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 2005. xix, 376 s. Harvard East Asian Monographs; v. 254. ISBN 0-674-02594-6.

KISSINGER, Henry A. *Bouřlivé roky.* Praha : BB/art, 2004. 1167 s., ISBN 80-7341-206-3.

KISSINGER, Henry A. *Roky v Bílém domě.* Praha : BB/art, 2006. 1405 s., ISBN 80-7341-703-0.

KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie.* Praha : PROSTOR, 1999. 946 s., ISBN 80-7260-025-7.

KOMINE, Yukinori. *Secrecy in US Foreign Policy : Nixon, Kissinger and the Rapprochement with China.* Abingdon, Oxon, Velká Británie : Ashgate Publishing Group, 2008. 300 s., eISBN 9780754691655.

LOGEVALL, Fredrik, ed. a PRESTON, Andrew, ed. Nixon in the world: American foreign relations, 1969-1977. Oxford: Oxford University Press, 2008., 348 s., ISBN 978-0-19-531536-3.

NÁLEVKA, Vladimír. Světová politika ve 20. Století. Praha : Aleš Skřivan ml., 2000. 287 s., ISBN 80-86493-16-4.

NIXON, Richard. Asia After Viet Nam. Foreign Affairs, 1967, ročník 46, č. 1, s. 111–125.

NIXON, Richard M. The Memoirs of Richard Nixon. Volume 2. 1st print. New York : Warner Books, 1979. 704 s., ISBN 0-446-93260-4.

U.S. DEPARTMENT OF STATE. OFFICE of the HISTORIAN [ online ]. Datum poslední revize [14.5. 2014]. Dostupné z www: < <http://history.state.gov/milestones/1953-1960/china-talks> >.

USC U.S.-CHINA INSTITUTE. Assignment: China : "The Week That Changed The World". [ online ]. Publikováno 25.1. 2012, datum poslední revize [14.5. 2014]. Dostupné z www: < <https://www.youtube.com/watch?v=uyCZDvec5sY> >.

YAHUDA, Michael. The International Politics of the Asia Pacific: Third and Revised Edition. New York : Routledge, 2011. 376 s., ISBN 1136826157, 9781136826153.